Székelyudvarhely évszázadai │ Várostörténeti konferencia II.

2026. november 7., szombat, 10 óra

Székelyudvarhelyi Református Egyházmegye központi hivatalának konferenciaterme

(Márton Áron tér, 6. szám)

Sófalvi András

Egy várrom sorsa a 19. század végén. Régészeti topográfia és területhasznosítás a Székelytámadt várban

Az előadás régész szemmel közelíti meg azt az újkori területrendezési és - hasznosítási tervet, melyet az Állami Főreáliskola (ma Eötvös József Szakközépiskola) építése jelentett a Székelytámadt vár romjain. A 19. század végi épületegyüttes teljes egészében követi a korábbi (vaskori-római kori-középkori) építmények térszerkezetét és topográfiáját, melyet a történeti felmérések, illetve a régészeti feltárások eredményei mutattak ki. Noha az 1890-es években a vár megmentésének gondolata fel sem merült, a tervezés és építés során a vár helyrajzát vették irányadónak, így a nagyfokú rombolás mellett megőrződött annak térszerkezete és számos építészeti részlete.

Tóth Levente

Udvarhelyszéki református egyházközségek 17. századi iratai

Az előadás az Udvarhelyi Református Egyházmegye egyházközségei 17. századi iratállományának rekonstrukciója. Ehhez kiváló segítséget nyújt a 2001/2002-ben történt egyházmegyei levéltárrendezés anyaga, valamint az elmúlt évtízedben lezajlott egyházkerületi inventarizáció. Az alapos leltározások eredményeként olyan részletes adatbázis áll rendelkezésünkre, melynek segítségével a református levéltárvédelem 18–19. századi történetébe nyerhetünk a mai ember számára is tanulságos bepillantást.

Kovács Mária-Márta

A székelyudvarhelyi reformátusok 17. századi ötvöstárgyai

A székelyudvarhelyi református gyülekezetek értékes 17. századi klenódiumállománnyal rendelkeznek. Az emlékanyag egyes darabjai (úrvacsorai boroskanna, serleg) már a 17. század folyamán az eklézsia birtokában voltak, míg más tárgyak több évtizedes, esetenként évszázados világi használatot követően, csak a 18–19. századi adományozások révén kerültek a gyülekezetek tulajdonába és nyertek egyházi rendeltetést. Az adományozók között olyan jelentős egyházi és világi személyiségeket találunk, mint Veszprémi B. István püspök vagy bethleni Bethlen Kata, Teleki Józsefné, akik személyes kapcsolataik révén kötődtek az udvarhelyi református eklézsiához. Egyházpártoló tevékenységük részeként családi vagyonuk értékes ötvöstárgyaival gyarapították a gyülekezet úrvacsorai készletét.

Tamás Iringó

A székelyudvarhelyi református egyházközség 17–18. századi textíliái

A székelyudvarhelyi református eklézsia a 17. századtól neves támogatókkal rendelkezett, akik közül többen – például Bethlen János kancellár felesége fricsi Fekete Klára vagy Teleki Józsefné bethleni Bethlen Kata – textiladományaikkal is gazdagították a gyülekezet tárgyállományát. Az előadás első felében a korabeli források segítségével követjük nyomon a gyűjtemény alakulását egészen 1913-ig, amikor az egyházközség tíz régi textíliáját eladta a kolozsvári Erdélyi Nemzeti Múzeumnak. Ezt követően bemutatásra kerülnek a napjainkig fennmaradt, úgy az egyházközség, mint az Erdélyi Nemzeti Történeti Múzeumnál őrzött tárgyak.

Szász Hunor

Közigazgatás és társadalom Székelyudvarhelyen a 19. század első felében

Az előadás összegzi a városi közigazgatás sajátosságait a 19. század első feléből fennmaradt városi magisztrátusi jegyzőkönyvek alapján, kiegészítve azokat más típusú levéltári forrásokkal is. Emellett a városi társadalom sajátosságainak (számos esetben még megválaszolatlan) kérdéseire is kitér.

Pakot Levente

Halandósági válságok Székelyudvarhelyen a 18–19. században

Székelyudvarhely 18–19. századi halandóságtörténete még feltáratlan. Nem tudjuk, milyen gyakran sújtották a várost halandósági válságok, mikor kezdődtek és meddig tartottak, milyen ütemben zajlottak, és mely korcsoportokat érintették leginkább. Előadásunkban a város református és római katolikus halotti anyakönyvei alapján vizsgáljuk a 18–19. századi halandósági válságokat. A nemzetközi történeti demográfiában bevett eljárással, heti felbontásban becsüljük a többlethalálozást, vagyis a várhatót meghaladó halálozást. Ez lehetővé teszi, hogy az éves összesítésekben egybemosódó, egy éven belül egymást követő válsághullámokat elkülönítsük egymástól. A válságok jellegét két forrásból együtt közelítjük meg: az anyakönyvekben feljegyzett halálokokból és a halálozások életkor szerinti megoszlásából. Így válnak elkülöníthetővé a járványos és az élelmezési-klimatikus eredetű krízisek. A két felekezet anyakönyveinek együttes feldolgozásával a város egészének halandóságát rekonstruáljuk. Az elemzés így nemcsak Székelyudvarhely népesedéstörténetének eddig hiányzó fejezetét pótolja, hanem összehasonlítási alapot is kínál más erdélyi és magyarországi települések vizsgálatához.

Gyarmati Zsolt

Céhek, polgárok, történetek a 18–19. századi Székelyudvarhelyen

Az udvarhelyi szűcs, tímár, csizmadia, szabó és mészáros céhes források vizsgálata a kézművesipar korai történetének eddig kevéssé kutatott témáiba enged betekintést. A kutatás során olyan társadalomtörténeti jellemzők körvonalazódnak, mint a céhes szokásrend, a mesterré válás útja, belső szabályok és kihágások, a kereskedés speciális szabályai, valamint céhes családok közéleti karrierlehetőségei.

Lőrincz Ildikó

Lányi Ernő (1858–1920), egy Udvarhelyről származó képzőművész szakmai útja

Lányi Ernő festőművész és rajztanár, a rajzoktatás fontosságának több mint 130 évvel ezelőtti hangadója. Neve azonban ma már nem igazán ismert, művei sem elérhetőek. Bár Budapestre került, kötődése Székelyudvarhelyhez megmaradt, nemcsak a családja, a testvérei révén, hanem szakmai szempontból is jelentős hagyatéka részben itt is fellelhető. Két arcképe megtalálható a székelyudvarhelyi Képtár gyűjteményében, illetve a rajzoktatás módszertanáról írt kötete elérhető a Haáz Rezső Múzeum Dokumentációs Könyvtárában. A 19. század végén készült művek alkotójáról sem szülővárosában, sem az erdélyi és magyarországi művészeti szemlékben nincs ismertető. Azonban Székelyudvarhely múltjának részét képezik az innen elszármazó, értékes pályát bejáró személyiségek is. Ezért fontos, hogy a még fellelhető források alapján életútjukat összegezzük.

Kevés mű, néhány tájkép, zsánerkép, tanulmányrajz és portré alapján jellemezhetjük Lányi művészetét. Néhány aukciós adatbázisból előkerült műve alapján megállapíthatjuk, hogy tájképein, zsánerképein a látvány érzéki élményét közvetíti, a természet közvetlen megfigyelésére épít, ami jól illeszkedik Lányi pedagógiai felfogásához, miszerint a látás fejlesztését és a természet megfigyelését alapnak tekintette. A múzeum képtárában őrzött portré-páros korszakjelző, tipikus, ám magas színvonalú alkotás, amely átmenetet képez a 19. századi reprezentatív arckép és a 20. század elejének lélektani portréja között. Lányi ebben az értelemben nem újító, hanem közvetítő: a müncheni akadémiai hagyományt ülteti át az erdélyi

polgári közegbe. És ilyen szempontból e képek hiteles dokumentumai annak, hogyan épült be a müncheni festői gondolkodás az erdélyi magyar festészetbe.

Róth András Lajos
Miről árulkodnak a reklámok...?

Az előadás a helyi sajtóban elérhető információk, a közzétett hirdetések megengedte keretben próbálja vázolni a sajtóreklámozás mikéntjét és felmérni Székelyudvarhely vállalkozói, kereskedői rétegét a 19./20. század fordulóján; egy-két konkrét példában pedig termékkínálatukat és sorsuk alakulását

Kápolnási Zsolt
„A múzsák nem szeretik a fegyverek zaját...” – egy iskolaváros háborúja

Az első világháború éveiben a székelyudvarhelyi oktatási intézmények számos nehézséggel szembesültek, amelyek jelentős mértékben befolyásolták mindennapi működésüket. A katonai beszállásolások következtében kialakuló helyhiány, valamint a háborús körülményekből fakadó különféle korlátozások egyaránt megnehezítették az oktatás megszervezését és folytonosságának biztosítását. A háború az oktatói személyzetet is fokozott mértékben terhelte: a katonai szolgálatra behívott pedagógusok kiesése miatt az itthon maradó tanárokra és tanítókra hárult a helyettesítés feladata, ami tovább növelte munkaterheiket. A háborús évek során Székelyudvarhely egyetlen tanintézménye sem kerülhette el, hogy épületeit a hadsereg rövidebb vagy hosszabb időre igénybe vegye. Az előadás célja, hogy bemutassa a székelyudvarhelyi elemi és középiskolák első világháború alatti mindennapjainak sajátosságait, különös tekintettel az intézmények működését meghatározó körülményekre, valamint a pedagógusok és a diákok háborús erőfeszítéseire.

Gidó Csaba

Udvarhelyszék egészségügyi helyzete az impériumváltás időszakában, 1919–1920

Az 1919 és 1920 közötti időszakban Udvarhely vármegye egészségügyét a háborús összeomlás, az elhúzódó spanyolnátha-, tífusz- és szifiliszjárványok, valamint az impériumváltás politikai krízise határozta meg. A román közigazgatás a hűségeskü kötelező tételével és az orvosok mozgósításával próbálta átvenni az irányítást, ami a magyar orvostársadalom – dr. Orbán Domokos által vezetett – passzív ellenállásába ütközött. A súlyos szakemberhiány miatt a hatalom végül kénytelen volt engedményeket tenni a még fel nem esküdött orvosoknak és elhalasztani a békekötés utáni időszakra a hűségesküt.

Oláh Sándor

„Nagy örömmel fogadta városunk lakossága a rizst…”

Hiányok és szükségletek az 1950-es években Székelyudvarhelyen

Székelyudvarhely 1945 utáni történetének első másfél évtizedében a lakosság mindennapi tapasztalata az életjavak szűkössége volt. A szűkösség értelmezését Balla Bálinttól kölcsönözzük: „a szűkösség a legáltalánosabb definíció szerint a vágyak, a szükségletek és a rendelkezésre álló készletek közötti deficit”. Mivel a szocialista tulajdonon alapuló tervgazdaság nem tudott rugalmasan reagálni a vásárlói igényekre, állandó áruhiány, sorban állás és feketepiac alakult ki.

Forrásaink lehetővé teszik, hogy képet alkothassunk a város lakosságának mindennapi tapasztalatairól: a szűkös élelmiszerellátásról, a diszkriminatív áruelosztásról, a lakhatóság (lakásínség) és más szolgáltatások hiányosságairól, a szűkösség következtében átalakuló társadalmi viszonyokról, a társadalmi csoportok közötti feszültségekről, a politikai diszkrimináció, az erőszak és a szükségletek fölötti diktatúra különböző formáiról.

Demeter Csanád

A Siculus fesztivál tündöklése és bukása (1970–1973)

A romániai magyar könnyűzene történetét nem lehet a székelyudvarhelyi Siculus táncdalfesztivál nélkül tárgyalni: a rendezvény az erdélyi beatkorszak szimbólumává vált. A fellépő együttesekről az utóbbi években több publikáció is született, a fesztivál szervezéstörténetét azonban eddig nem vizsgálták levéltári források alapján. Előadásunk a Román Országos Levéltár Hargita Megyei Fiókjának iratanyagára támaszkodva igyekszik feltárni a rendezvény szervezési hátterét, valamint azokat a körülményeket, amelyek a fesztivál fellendüléséhez és megszűnéséhez vezettek.

Jánosi Csongor

Gyártörténet titkosszolgálati szemszögből. A Székelyudvarhelyi Cérna- és Fonóipari Vállalat 1968 és 1989 között

A Székelyudvarhelyi Cérna- és Fonóipari Vállalat létrehozásáról 1967-ben, még a tartományi közigazgatási rendszer idején döntöttek, a beruházás megvalósítása azonban már az 1968-as megyésítést követően kezdődött meg. A gyár a szocialista iparosítás egyik meghatározó helyi beruházásaként nemcsak a város gazdasági szerkezetét alakította át, hanem a környező falvak társadalmára is jelentős hatást gyakorolt. Az 1970-es évek elején munkavállalóinak közel fele 73 településről ingázott, az új ipari munkásság jelentős részét pedig nők alkották.

Az előadás a vállalat történetét a Securitate négykötetes, összesen 954 oldalas objektumdossziéjának segítségével vizsgálja. Az iratanyag a beruházás és a termelés megszervezésétől a nyugati technológia alkalmazásának nehézségein, a nyersanyagellátás és a tervteljesítés problémáin át a munkaerőmozgásig és a külföldi szakmai kapcsolatokig a gyár működésének számos területét dokumentálja. Ugyanakkor feltárja az üzemi informátori hálózat

működését, a dolgozók politikai és személyi ellenőrzését, valamint azokat az eseteket, amikor az állambiztonság a vállalat személyzeti döntéseit is befolyásolni kívánta.

A vizsgálat arra keresi a választ, hogy a gazdasági modernizáció, a társadalmi átalakulás és az állambiztonsági ellenőrzés miként fonódott össze egy székelyföldi iparvállalat mindennapjaiban a Ceaușescu-korszakban.